

ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто види та особливості елементів механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби. Автором наведено позиції науковців та здійснено теоретико-правовий аналіз їх підходів. Проаналізовано правові норми у даній царині, вказано недоліки та переваги сучасного стану правового регулювання.

Дослідження акцентує увагу на специфіці правового регулювання та забезпечення соціальних прав працівників, що здійснюють публічні функції. Виявлено ключові складові механізму реалізації соціальних прав та їхню роль у забезпеченні ефективного функціонування публічної служби.

Сформульовано авторську класифікацію елементів механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби. Визначено та охарактеризовано сутність кожного з них.

Автором наголошено, що публічна служба є важливим елементом державного апарату, що забезпечує виконання функцій державного управління та надання публічних послуг громадянам. Соціальні права працівників публічної служби, такі як право на безпечні умови праці, справедливу оплату, соціальне забезпечення та охорону здоров'я, є фундаментальними для забезпечення стабільності та ефективності роботи державних інституцій.

Зміни в соціально-економічному середовищі, реформування державних структур, а також глобалізація та технологічний прогрес вимагають постійного вдосконалення механізмів реалізації соціальних прав працівників публічної служби.

Це дослідження сприятиме покращенню соціального захисту працівників публічної служби, підвищенню ефективності їхньої діяльності та загальному зміцненню інституційної спроможності держави. Воно є вагомим для доктрини права соціального забезпечення України, а також носить не лише теоретичний, а й безпосередньо практичний характер.

Ключові слова: соціальний захист, працівник, сутність, праця, публічна служба, соціальне законодавство.

The article examines the types and features of the elements of the mechanism for realizing the social rights of public service employees. The author presents the positions of scientists and made a theoretical and legal analysis of their approaches. Legal norms in this area are analyzed, shortcomings and advantages of the current state of legal regulation are indicated. The study focuses on the specifics of legal regulation and ensuring the social rights of employees performing public functions.

The key components of the mechanism of realization of social rights and their role in ensuring the effective functioning of the public service have been identified. The author's classification of the elements of the mechanism of realization of the social rights of public service employees has been formulated. The essence of each of them is defined and characterized.

The author emphasized that the public service is an important element of the state apparatus, which ensures the performance of public administration functions and the provision of public services to citizens. The social rights of public service workers, such as the right to safe working conditions, fair pay, social security and health care, are fundamental to ensuring the stability and efficiency of public institutions.

Changes in the socio-economic environment, reforming of state structures, as well as globalization and technological progress require constant improvement of the mechanisms for realizing the social rights of public service employees.

This study will contribute to the improvement of social protection of public service workers, increase the efficiency of their activities and general strengthening of the institutional capacity of the state. It is important for the doctrine of social security law of Ukraine, and it is not only theoretical, but also directly practical in nature.

Key words: *social protection, employee, essence, work, public service, social legislation.*

Постановка проблеми. Забезпечення соціальних прав працівників публічної служби є однією з ключових складових ефективного державного управління. Публічні службовці, виконуючи свої обов'язки, здійснюють важливі функції, які впливають на функціонування суспільства та держави в цілому. Відповідно, гарантування їх соціальних прав є критично важливим не лише для особистого благополуччя самих працівників, але й для забезпечення стабільності та ефективності державних інституцій.

Зміни в соціально-економічному середовищі, реформування державних структур, а також виклики, пов'язані з глобалізацією, технологічним прогресом та пандеміями, значно впливають на умови праці в публічній службі. Це викликає необхідність переосмислення та вдосконалення механізмів реалізації соціальних прав працівників цієї сфери. Невідповідність сучасним вимогам та недостатня захищеність соціальних прав можуть призвести до зниження мотивації, продуктивності та якості роботи публічних службовців, що, у свою чергу, негативно вплине на ефективність державного управління та якість надання публічних послуг.

Правове регулювання соціальних прав працівників публічної служби є складним та багатогранним процесом, що включає різні елементи та механізми. Вивчення цих елементів та їх особливостей є важливим для розуміння того, як забезпечити належний рівень соціального захисту працівників, а також для розробки ефективних політик та нормативно-правових актів.

Актуальність даного дослідження зумовлена також потребою у гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері соціальних прав. Це важливо як для інтеграції України у світове співтовариство, так і для забезпечення відповідності внутрішніх норм міжнародним зобов'язанням.

Стан опрацювання цієї проблематики. Тематика соціального захисту працівників публічної служби була і є актуальною з моменту здобуття незалежності Україною, і багато вчених досліджували це питання. Однак, у зв'язку з постійними змінами у вітчизняному законодавстві, вже наявні наукові відкриття трансформуються у застарілі. Серед дослідників, які займалися аналізом соціального захисту різних груп працівників публічної служби, можна виділити таких: В.А. Багрій, О. Т. Барабаш, Ю. В. Баскакова, В. В. Безусий, С. О. Ветлинський, Д. М. Добровольський, В. С. Єгорова, В. О. Журавель, Г. С. Іванов, М. І. Іншин, В. О. Маркова, О. Л. Назаренко, А. Л. Папкіян, І. В. Пивовар, Т. В. Пустовойт, А.

П. Рачинський, О. О. Шандула та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити та охарактеризувати елементи механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби.

Виклад основного матеріалу. Питання механізмів є вкрай неоднозначним, адже наукова дискусія триває, як щодо використання самого терміну «механізм» у правовому полі, так й розподілу та різниці між механізмами забезпечення, реалізації та захисту, відмінностей у їх значенні, складних та характерних рисах. О. В. Федорчак зазначає, що механізм є системою знарядь, інструментів та процесів. Тобто, механізм та процес не є тотожними, оскільки процес є лише послідовністю дій та етапів, коли ж механізм є ширшим поняттям і охоплює ще й важелі, засоби й стимули [1, с. 6]. Тобто, правовий механізм описує певний процес, але й відзначає усі фактори, що впливають на його функціонування, визначає суб'єктів та мету дії. Для правового механізму характерною є злагодженість дії усіх елементів, їх взаємопов'язаність. При цьому, спільним виступає обов'язковість відповідність законодавству та правовим принципам. В контексті механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби це означатиме наявність спільних завдань та елементів із іншими досліджуваними механізмами, проте й значні відмінності в змісті та дії механізму.

Щодо складових механізму реалізації соціальних прав, то все більш поширеною є думка про те, що основним елементом такого механізму, що й визначає його сутність є державні соціальні стандарти та нормативи, як про це зазначає Д. О. Петров [2, с. 227] чи Л. Ю. Малюга [3, с. 74]. Проте, наведена позиція є доволі спірною, адже механізм не може складатися із одного елемента, оскільки неможливо буде прослідкувати його вплив на суспільні відносини. Крім того, державні соціальні стандарти та нормативи є лише частиною законодавства. Державні стандарти встановлюються на підзаконному рівні, а тому повинні відповідати і міжнародним нормам, і національному законодавству, що вже свідчить про більшу кількість елементів. До того ж, такі норми права повинні бути втілені певними суб'єктами права в належний спосіб, що ще раз підкреслює більшу кількість структурних частин, що забезпечують дію механізму реалізації соціальних прав.

Більш детально питання механізму реалізації соціальних прав, як й економічних та культурних розглядає І. Г. Околько, який пропонує розподіляти його елементи на: організаційно-правові (правові норми, сукупність законодавчих актів, органи державної влади) та спеціальні елементи (правові гарантії, діяльність суб'єктів правовідносин, законність, правосвідомість та стадії реалізації соціальних прав) [4, с. 22-23]. Аналізуючи зміст наведених елементів виникає питання щодо сутнісної різниці між деякими із них, наприклад, між діяльністю суб'єктів правовідносин та стадіями реалізації, адже такі правові явища є нерозривними. Крім того, норми права у будь-якому разі входять до певної сукупності законодавчих актів, а тому їх окреме дослідження теж буде недоречним.

Тож, на основі проведеного дослідження можливо дійти висновку, що елементами механізму реалізації соціальних прав працівників публічної є: 1) норми права; 2) працівники публічної служби, як елементи механізму реалізації соціальних прав; 3) правосвідомість, як елемент механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби; 4) юридична відповідальність, як елемент механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби.

З метою кращого розуміння механізму реалізації та дії норм права щодо втілення соціальних прав працівників публічної служби варто визначити таку їх класифікацію:

1. Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на конституційному рівні;
2. Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на рівні Законів України: норми права, що визначають правовий статус працівників публічної служби; норми права, що становлять основи соціального законодавства; норми права, що визначають порядок реалізації спеціальних соціальних прав працівників публічної служби;
3. Норми права, що регулюють реалізацію соціальних прав на підзаконному рівні: норми права, що впливають на реалізацію загальних соціальних прав працівників публічної служби; норми права, що впливають на реалізацію соціальних прав, які належать працівникам конкретної публічної служби.

Наступним елементом механізму реалізації соціальних прав вважаємо власне суб'єктів реалізації, якими є працівники публічної служби та члени їх сім'ї. Включення членів сім'ї пояснюється тим, що в окремих випадках працівник публічної служби не в змозі самотійно реалізувати свої соціальні права або ж соціальні права мають колективний характер. Так, саме члени сім'ї працівника отримують соціальну допомогу у зв'язку з втратою годувальника, їм надається допомога на поховання. Щодо розуміння поняття «працівник публічної служби», то легального визначення так й не встановлено, а науковці позиції можуть різнитися. Хоча, у ч. 17 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства визначено, що публічною службою є діяльність на посадах: «державних політичних; державних колегіальних органів; судді; прокурора; військової служби й альтернативної служби; інших державних служб; патронатної служби; служби в органах влади Автономної Республіки Крим; органах місцевого самоврядування» [5]. Аналізуючи такий перелік стає очевидним, що він є неповним, адже не визначено роль працівників Національної поліції, вони не є державними службовцями, проте є працівниками центрального органу виконавчої влади та володіють власним набором соціальних прав. Також, формулювання «державні політичні посади», є занадто розмитим та потребує додаткового тлумачення. Слід зауважити, що спірним є застосування адміністративних понять, які використовуються виключно у судочинстві до усього механізму реалізації соціальних прав, оскільки це може призвести до спотворення змісту окремих норм права, ускладнення їх втілення.

Так, залежно від різниці в змісті та обсягу соціальних прав, що додатково надаються працівникам публічної служби можливо зрозуміти, що в межах механізму реалізації соціальних прав до працівників публічної служби зараховуємо: 1) працівників державної служби, служби в органах місцевого самоврядування; 2) працівників дипломатичної служби; 3) суддів та працівників апарату суду, служби судової охорони; 4) працівників, що перебувають на посадах прокуратури; 5) працівники Національної поліції; 6) працівники військової та альтернативної (невійськової) служби; 7) працівники патронатної служби; 8) осіб, що перебувають на виборних чи призначуваних політичних посадах.

До елементів механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби зараховуємо й правосвідомість. Слід наголосити, що навіть найбільш досконало сформовані та написані нормативно-правові акти можуть бути невірно тлумаченні та застосовані через відсутність достатніх професійних знань, низький рівень правової культури та професійні деформації. Тому, на механізм реалізації впливає не лише наявність та зміст норм права, але й спосіб їх втілення, який обирають працівники публічної служби та члени їх сім'ї. К. В. Кім зауважує, що правосвідомість виконує одразу 3 функції: пізнавальну (пов'язану із знанням права та наявністю інформації про законодавчі акти);

оцінну (полягає у формуванні оцінки власної поведінки та поведінки інших людей); регулятивну (полягає у створенні системи мотивів та орієнтирів під час застосування норм права) [6, с. 61].

Тобто, рівень правосвідомості впливає на можливість реалізувати соціальні права особі, як працівнику публічної служби, адже частиною конкурсу на зайняття посади є проходження співбесіди та оцінювання психологічних якостей працівника. Правосвідомість визначає схильність особи до зловживання соціальними правами, використання їх не за призначенням. Надалі це впливає на мотивацію працівника якісно виконувати посадові обов'язки та належно проводити комунікацію з населенням, адже рівень емпатії та зв'язку з соціальними потребами теж знижується.

Останнім елементом механізму реалізації соціальних прав працівників публічної служби є юридична відповідальність. Варто уточнити, що така юридична відповідальність стосується саме правопорушень, що були здійснені працівниками публічної служби з метою реалізації соціальних прав. Тобто, вони стосуються незаконного отримання соціальної допомоги чи іншого соціального права, наданні неправдивих відомостей для підтвердження підстав отримання соціального права або їх прихованні для отримання соціальних пільг.

Завдяки таким особливостям, юридичну відповідальність можливо розглядати і як елемент механізму реалізації, і як елемент механізмів забезпечення та захисту. Проте, існують суттєві відмінності в завданнях та меті використання для кожного окремого механізму.

Висновки. Отже, механізм реалізації соціальних прав працівників публічної служби є складною та багатогранною системою, що включає правове, інституційне, фінансове забезпечення та механізми контролю. Для забезпечення ефективного функціонування цієї системи необхідно враховувати специфіку публічної служби та забезпечити належний рівень соціального захисту працівників, що сприятиме підвищенню якості виконання ними своїх обов'язків та загальному розвитку публічної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування, 2008. № 1. С. 1-11
2. Петров Д. О. Розвиток спортивної освіти в напрямку європейських стандартів. Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 2018. № 45. С. 226-229
3. Малюга Л.Ю., Глоба А.О. Реалізація принципу наукової обґрунтованості формування соціальних стандартів в контексті права на соціальний захист в Україні. Юридичний бюлетень, 2019. № 10. С. 74-80
4. Околько І. Г. Механізм реалізації соціальних, економічних та культурних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Економіка, фінанси, право, 2019. № 2/1. С. 21-24
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. №35. С. 1358
6. Кім К. В. До питання правосвідомості державних службовців. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право, 2014. № 1106, Вип. 17. С. 58-61